

Maantieteen tohtorikoulutus ja opiskelijoiden kokemukset

ILKKA RATINEN¹ & MARKKU TYKKYLÄINEN²

Opettajankoulutuslaitos, Jyväskylän yliopisto & Maantieteen oppiaineryhmä, Joensuun yliopisto

Maantieteessä valmistuneiden tohtoreiden määrä on kasvanut parin viime vuosikymmenen aikana reippaasti, kuten muillakin tieteenaloilla. Kasvun juuret juontavat 1980-luvulle, jolloin yhteiskunnan rakennemuutos teki tutkimuksesta aikaisempaa merkittävämmän välineen yhteiskunnan osaamisperustan vahvistamisessa ja laajentamisessa (Husso 2005: 33–47). Nytemmin tohtorikoulutusta on pidetty keskeisenä välineenä Euroopan unionin tietoyhteiskunta- ja kilpailukykytavoitteiden saavuttamisessa (Opetusministeriön... 2006: 17–18). Opetusministeriön asettamat tavoitteet, 1 530 uutta tohtoria vuonna 2007 ja 1 600 vuosittain ajanjaksolla 2008–2011, tuottavat toteutuessaan joka vuosi 4–5 kertaa enemmän tohtoreita kuin 1980-luvulla vuosittain valmistui (Tohtoreiden... 2003; Opetusministeriön... 2006: 57). Vuonna 2006 Suomessa valmistui 1 403 tohtoria ja tutkintojen määrä väheni ensimmäistä kertaa 2000-luvulla (Liiten 2007). Tavoitteet velvoittavat myös maantieteilijöitä. Herää kysymys, millaisia osajia tarvitaan ja kuinka tavoitteet saavutetaan.

Maantieteellisen jatkokoulutuksen, pätevoitymisen ja erikoistumisen tarpeista ja hyödyllisyydestä on esitetty varsin monenlaisia näkemyksiä. Jukka Käyhkö (2001) kirjoitti *Fenniassa*, että maantieteilijän olisi hyvä olla ”horisontaali” tieteilijä. Perttu Vartiainen (2005) puolestaan kysyi haastavasti, onko maantieteilijöillä jotain erityisosaamista, johon perustuen he voisivat erikoistua ja saada abso-luuttista kilpailuetua työmarkkinoilla. Tätä edeltävässä *Terran* numerossa Sami Moisio (2006) tarkasteli maantieteen roolia uusliberaalissa kilpailuvaltiossa. Vuoden 2006 Maantieteen päivien paneelikeskustelussa nousi esille, että tohtori ei välttämättä ole voittaja työmarkkinoilla, sillä kapeaa erikoisosaamista ei ehkä ”tarvita”.

Järjestelmällinen maantieteen tutkijakoulutus alkoi Maantieteen valtakunnallisen tutkijakoulun (2007) myötä 1990-luvun puolivälissä professori Harri Anderssonin johdolla. Tällöin saatiin tutkijakoulutettavien ensimmäiset vakanssit. Tutkijakoulun intensiivikurssit ovat nykyisin tärkeä vuorovaikutteinen ja ylipaikallinen osa maantieteen tohtorikoulutusta. Tyypillisillä kursseilla kuunnellaan parin päivän aikana asiantuntijoiden luen-

toja tietyistä teemoista ja jatko-opiskelijoiden esityksiä. Kirjoituksemme sisältää Jyväskylässä elokuussa 2006 järjestetyn intensiivikurssin suunnitteluvaiheen kyselytutkimuksen tulokset sekä saatujen kokemusten ja palautteen pohdinnan osana suomalaisen tohtorikoulutuksen kehittämistä.

Haluamme pohtia sitä, millaista osaamista maantieteen jatkokoulutettavat tarvitsevat opinnoissaan sekä valmistuttuaan työmarkkinoille ja kuinka maantieteen jatko-opintoja tulisi kehittää tohtorikoulutuksen kohdatessa eurooppalaisen koulutuskilpailun. Empiirisenä aineistona käytämme jatko-opiskelijoiden keskuudessa tehtyä kyse-lyä ja sekundaariaineistoa.

Muuttuva toimintaympäristö: kilpailu, tehokkuus ja laatu

Suomalainen tohtorikoulutus joutuu tulevaisuudessa kilpailemaan muiden Euroopan maiden kanssa jatko-opiskelijoista, jolloin vaarana voi olla osavien tohtorikandidaattien siirtyminen ulkomaille (Hiltunen & Pasanen 2006: 62). Näin käy, jos suomalainen yliopistokoulutus ei pysty tarjoamaan parhaille opiskelijoilleen kilpailukykyisiä jatkokoulutuspaikkoja. Tällöin yliopistojen tutkimuksen laadun kehitys vaarantuu. Tämä koskettaa myös maantiedettä, jossa tutkimuksellinen kiinnostus on yhä laaja-alaisempaa. Toisaalta eurooppalainen koulutuskilpailu antaa mahdollisuuden tarjota palveluja yli rajojen. Tulevaisuudelle tärkeitä kysymyksiä ovat: (1) ”Mitkä ovat suomalaisen tiede- ja yliopistolaitoksen toimintastrategiat tieteellisen jatkokoulutuksen kansallisessa ja kansainvälisessä kehittämisessä?” ja (2) ”Kuinka houkutteleviksi ja laadukkaiksi suomalaiset tohtoriopinnot (esimerkiksi tutkijakoulut) voidaan kehittää?”

Suomessa on tällä hetkellä noin 200 maantieteen jatko-opiskelijaa, joita ohjaa yli 30 professoria (Vartiainen 2005: 55). Professoreiden määrä on yliopistoissa kasvanut, mutta vielä voimakkaammin ovat lisääntyneet koulutettavat tohtorit. Onkin käynyt niin, että samalla kun jatko-opinnot pyritään suorittamaan neljässä vuodessa, on väitöskirjatyön ohjaajien lukumäärä suhteessa ohjattaviin vähentynyt. Yhtä professoria kohti valmistuu nykyisin lähes kolme kertaa enemmän tohtoreita kuin 1980-luvun alussa (KOTA online 2006). Tohtoreiden työttömyyden kasvaessa (Viren 2004) on jouduttu paneutumaan myös heidän työelämävalmiuksiinsa,

¹ <iratine@edu.jyu.fi>

² <markku.tykkylainen@joensuu.fi>

osaamistarpeisiinsa ja työvoiman kysyntään niin Suomessa kuin koko Euroopan unionissakin (Hiltunen & Pasanen 2006: 16–17; ks. Doctoral... 2005; Tohtorikoulutuksen... 2006).

Suomessa tohtoreiden kysynnän ja tarjonnan epätasapaino työmarkkinoilla vaivaa vain muutamia tieteenaloja (Rantala 2006: 27). Ongelma voi syntyä maantieteessäkin, mikäli sisältöihin ja laatuun ei kiinnitetä riittävästi huomiota. Suomessa tohtorikoulutuksen määrään ja laatuun on uskallettu ottaa kantaa verrattain vähän. Kun Tohtorikoulutuskeskuksen koordinaattori Anu Bask ja suunnittelija Susanna Sairanen (2005) kysyivät Helsingin kauppakorkeakoulusta valmistuneilta tohtoreilta mielipidettä tohtoreiksi koulutettavien kokonaisuudesta, saatiin vastaukseksi, että tohtoreita koulutetaan ”hieman liikaa”. Sama huoli on tullut esiin muuallakin (Hiltunen & Pasanen 2006: 59, 62). Toisaalta paineita koulutuksen tulokselliseen suunnitteluun luo se, että ministeriön suunnitelmissa on esitetty hyvin perusteiden tohtorikoulutuksen lisäämistä 2010-luvulla (Tohtorikoulutuksen... 2006).

Tohtorikoulutuksen rakenteellinen kehittäminen

Suomessa maantieteen tohtoreita koulutetaan pääosin kahdella tavalla: opetusministeriön rahoittamissa tutkijakouluissa ja projekti- tai muulla rahoituksella. Tutkintovaatimukset ovat yliopisto- ja oppiainekohtaiset. Tiedekunnat vastaavat koulutuksen tasosta hyväksymällä tutkintovaatimukset ja myöntämällä tutkinnot. Tutkijakoulujen intensiivikursseille osallistuu jatko-opiskelijoita molemmista ryhmistä. Koulutuksen kehittämisessä molempien osallistumismuotojen huomioon ottaminen on tärkeää, sillä taustoiltaan, resurssiltaan ja tutkimusmatikaaltaan erilaiset opiskelijat tarvitsevat usein varsin räätälöityjä ratkaisuja. Käytännössä jatkokoulutettavan saama opetus ja ohjaus vaihtelevat tapauskohtaisesti, vaikkakin vaatimukset pyritään saamaan samoiksi kaikille.

Monissa tutkimuksissa ja selvityksissä on päädytty näkemyksiin, että tohtorikoulutus tarvitsee kehittyäkseen laadukasta perustutkimusta ja tasokkaan ohjausjärjestelmän, koulutustarjonnan monipuolisuutta ja siirrettäviä taitoja, yksiköiden yhteistyötä sekä siihen liittyen työnjakoa, kriittistä massaa ja työelämäyhteyksiä sekä kansainvälisyyttä (Doctoral... 2005; Tohtorikoulutuksen... 2006). Tohtorikoulutuksen kehittämisessä on tarpeen ottaa huomioon kolme näkökulmaa, joita ovat: (1) tieteellisesti laadukas oppiainekohtainen opetussuunnitelma ja siihen perustuvat opintokäytännöt, (2) substanssitaitojen ja siirrettävien taitojen kou-

lutus osana jatkokoulutusta muuttuvien työmarkkinoiden kysyntä huomioon ottaen ja (3) tutkimusympäristöä hyödyntävä ja kehittävä vuorovaikutus koulutuksessa. Tavoitteena on jatkuvasti uudistuva innovatiivinen ohjaus- ja oppimisprosessi, joka hyödyttää niin yksilöitä kuin yhteiskuntaakin.

Korkeakoulupedagogiikkaa pohtineiden Tiina Soinin ja Anna Raija Nummenmaan (2005: 43) mukaan tutkijakoulutusta voidaan kehittää ainakin kolmella tasolla. Niitä voidaan soveltaa maantieteen tohtorikoulutuksen kehittämiseen. Ensimmäisellä eli *organisatorisella tasolla* tohtorikoulutus laajenee jonkin verran (Opetusministeriön... 2006: 57). Yliopistot vastaavat koulutuksesta ja järjestävät ohjauksen, mutta myös tutkijakoulujen laajentuminen lisää mahdollisuuksia. Jatkokoulutuksen tarjonta kehittyy. Esimerkiksi vuosiksi 2007–2009 on suunnitteilla monipuolinen valikoima maantieteen tutkijakoulun intensiivikursseja. Koulutusta koordinoidaan lähinnä intensiivikursien ajoituksella ja tutkijakoulun sisäisellä ja koulujen välisellä neuvonpidolla. Opetusministeriössä on esitetty tohtorikoulutuksen kansainvälisyyden lisäämistä sekä työnantajien kanssa järjestettäviä kursseja (Tohtorikoulutuksen... 2006). Nämä ovat haasteita, joihin joudutaan lähitulevaisuudessa vastaamaan.

Opintojen *ohjauksen kehittämisessä* pitäisi palvella eri vaiheissa olevia opiskelijoita ja toteuttaa koulutus ja ohjaus kustannustehokkaasti. Tutkijakoululaisten osalta tämä on verrattain helppoa, mutta silloin kun jatko-opintoja suoritetaan palkkatyön ohessa ohjauksen onnistuminen vaatii viitsee- läisyyttä ja joustavuutta niin opiskelijalta, työnantajalta kuin ohjaajaltakin. Tästä keskustelemme tarkemmin kirjoituksemme empirisessä osiossa.

Kolmanneksi tulisi miettiä *tohtorikoulutuksen suhdetta yliopistossa tehtävään tutkimukseen* siten, että se hyödyntäisi olemassa olevaa osaamista. Tosin ”irtiottoja” ja uusia avauksia tarvitaan. Monissa tapauksissa opiskelijoiden omat lyhyen tähtäyksen suunnitelmat tai saatu rahoitus näkyvät heidän tutkimussuunnitelmissaan ja muokkaavat näin tohtorikoulutusta. Joissakin tapauksissa saatu projektirahoitus tai kytkennät työelämään määrittävät tutkimustehtävän. Opiskelijoiden kannustaminen vuorovaikutukseen työnantajien kanssa on perusteltua ja opinnoissa oman osaamisen markkinointi olisi nostettava esille. Viime kädessä opiskelija vastaa omasta aihevalinnastaan. Rahoittajien ja ohjaajien velvollisuutena on tarjota mahdollisuuksia lupaavilla aloilla.

Vaikka yliopiston opetuksellinen ja tutkimuksellinen perustehtävä ei mielestämme ole alistettujen kilpailuvallion tarpeille, yliopistolla on kuitenkin yhteiskunnallista vastuuta siitä, mille aloil-

le tulevat tohtorit erikoistuvat ja millaisiin uraputkiin tietä tasoitetaan. Niinpä olisi arvioitava entistä tarkemmin millaisin valmiuksin tutkijat tulevat työmarkkinoille, sillä kilpailu työpaikoista on kovaa ja vaatimukset muuttuvat. Näitä strategioita mietittäessä maantieteilijöiden olisikin hyödynnettävä nykyistä enemmän omia luovien talouksien dynamiikkaa ja tutkimuksen ja kehityksen välisiä riippuvuuksia koskevia tutkimustuloksiaan. Näin maantieteellinen osaaminen integroitaisiin vahvemmin yhteiskunnallis-spatiaalisen kehityksen osaksi (Husso 2001).

Kysely intensiivikurssilaisille

Järjestimme 15 jatko-opiskelijalle maantieteen tutkijakoulun intensiivikurssin 28.–29. elokuuta 2006 Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuslaitoksella (Maantieteen tutkijakoulun... 2006). Kurssilla ratkottiin niitä yleisiä ja yhteisiä pulmia, joita esiintyy maantieteellisen väitöskirjan laatimisessa. Meidän lisäksemme kurssilla opettivat professorit Thomas Allen, Harley Johansen ja Jukka Käyhkö. Koska joukossa oli myös lisensiaatintutkintoa tavoittelevia, käytämme termiä *jatko-opiskelija*.

Jotta maantieteen tutkijakoulun kurssit koskettaisivat mahdollisimman monia ja eri vaiheissa olevia jatko-opiskelijoita, vuosittain järjestetään kursseja monista teemoista. Vastataksemme parhaalla mahdollisella tavalla opiskelijoiden tarpeisiin ja toiveisiin intensiivikurssin sisällöstä teimme sähköpostikyselyn kaikille maantieteen jatko-opiskelijoille keväällä 2006. Kyselyymme vastasi 55 jatko-opiskelijaa lähes kaikilta maantieteen laitoksilta ja oppiaineryhmistä. He edustivat maantieteen alan koko kirjoa.

Jatko-opiskelijoiden toiveet

Syyt jatko-opintojen aloittamiseen heijastavat opiskelijan motivoitumista jatko-opiskeluun. Hyvä motivaatio on tärkeä opiskelumenestystä siivittävä tekijä (Lindberg 1998). Valtaosa vastanneista mainitsi hyvin akateemisia syitä jatko-opintojen aloittamiseen (taulukko 1, kursivoidut frekvenssit). Valtakunnallisessa tutkimuksessa (Hiltunen & Pasanen 2006: 24–26) vastaajista lähes kuusi kymmenestä ilmoitti ”kiinnostuksen aiheeseen” pääasialliseksi motiivikseen tohtorikoulutukseen hakeutumiselle. Tähän verraten maantieteen jatkokoulutusmotivaatio on pääosin sisäinen ja siten todennäköisesti myös pitkäjänteinen ja kestävä. Kasvatustieteilijä Julian Lindbergin mukaan (1998) *sisäisessä motivaatiossa* oppija pitää tietoa ja uuden oppimista arvokkaana ja tavoiteltavana. Hän ei kaipaa oppimisensa tueksi ulkoisia palkkioita, vaan kokee op-

pimisprosessin itsessään palkitsevaksi ja tyydyttäväksi. Kuitenkin liian monella (15 % vastaajistamme) ”työttömyyden torjunta” oli syy jatko-opintojen aloittamiseen.

Taulukko 1. Jatko-opiskelijoiden vastaukset kysymykseen: ”Miksi aloitit jatko-opinnot?” Prosenttiosuudet on laskettu kysymykseen vastanneista (n = 55).

Syy	Frekvenssi	%
<i>Halu tulla tutkijaksi</i>	14	25
Apuraha/tutkimusprojekti	5	9
Työpaikka tarjosi aiheen	4	7
<i>Halu pätevyitä</i>	14	25
<i>Mielenkiintoinen aihe</i>	7	13
<i>Väitöskirja ja oppiarvo</i>	3	5
<i>Haasteet ja motivaatio</i>	7	13
Joustavuus	1	2
Vaihtoehto työttömyydelle	8	15
Yhteensä	63	-

On syytä pohtia ainakin seuraavia seikkoja. Riittääkö vaihtoehto työttömyydelle motivaatioksi jatko-opintojen laadukkaalle suorittamiselle vai kertoo se siitä, että maisterikoulutuksessa ei ole omaksettua riittävästi taitoja, joiden avulla olisi saatu muu työpaikka? Tulisiko maisterikoulutusta siis jotenkin tehostaa? Olisi kiintoisaa tutkia, johtaako tohtorin tutkinto tässä ryhmässä selkeästi parempaan pätevyyteen työmarkkinoilla. Vaarana on, että jos ulkoinen motivaatio ei johdakaan osaamista kehitäviin jatko-opintoihin, ei pätevyyskään työmarkkinoilla lisäänty. *Ulkoisessa motivaatiossa* opiskelija näkee oppimisen toimintana, jossa hänen kykynsä arvioidaan ja hän opiskelee ulkoisen palkkion toivossa (Lindberg 1998). Tämän seurauksena suorituspainet voivat kasvaa suuriksikin ja ulkopuolelta ohjatuiksi. On mahdollista, että oppiminen jää pinnalliseksi ja joidenkin työpaikkojen ovet sulkeutuvat. Näin ollen opiskelija on pahimmassa tapauksessa tuhlannut aikaansa sen sijaan, että olisi esimerkiksi suorittanut työmarkkinoille paremmin soveltuvia täydennyskoulutuskursseja. Pääosin näyttäisi kuitenkin siltä, että maantieteen jatko-opiskelijat ovat sisäisesti varsin hyvin motivoituneita. Onkin todennäköistä, että heille jatko-opiskelu on mielekästä ja opettavaista.

Suunnitellessamme intensiivikurssia meitä kiinnosti se, millaista ohjausta jatko-opiskelijat kaipaavat (taulukko 2) ja millaista opetusta he halusivat kurssille (taulukko 3).

Eniten jatko-opiskelijat tarvitsevat kriittistä keskustelua ohjaajien kanssa, menetelmäopetusta ja kirjoittamisen ohjausta (taulukko 2). Myös henkilökohtaista ohjausta tarvitaan. Tulosten perusteella voidaan yleistää, että jos tutkimusote on kvalitatiivinen, tarvitaan enemmän tukea kirjoittamisessa,

kun taas kvantitatiivisessa tutkimuksessa ohjaajalta kaivataan opastusta menetelmiin. ”Kriittisellä ohjauksella” opiskelijat tarkoittivat sitä, että ohjaaja asiantuntevasti, mutta hienotunteisesti ja opiskelijan omat aivoitukset huomioon ottaen ohjaa työtä oikeille urille. On selvää, että henkilökemiakin on tärkeää. Ohjauksen tarve on suuri ja siinä on parantamisen varaa, sillä vain 15 prosenttia vastaajistamme oli tyytyväisiä ohjaukseensa (taulukko 2). Monet kuitenkin myös kiittelivät ohjausta. Voidaankin päätellä, että jatko-opintojen ohjaus toimii näillä resursseilla vaihtelevasti ja kohtalaisesti, mutta omahyväisyyteen ei ole aihetta. Samansuuntaisiin päätelmiin päädyttiin valtakunnallisessa tutkimuksessa (Hiltunen & Pasanen 2006: 47–49).

Taulukko 2. Jatko-opiskelijoiden vastaukset kysymyksen: ”Millaista tukea ja opastusta kaipaisit eniten jatko-opintojen ohjaajalta?” Eniten mainintoja saaneet on kursivoitu ja prosenttiosuudet on laskettu kysymykseen vastanneista (n = 55).

Ohjauksen tarve	Frekvenssi	%
Olen tyytyväinen	8	15
Jatko-opintokurseja	4	7
Taloudellinen	1	2
<i>Kirjoitustyön ohjaus</i>	8	15
Yhteisartikkelit	2	4
<i>Henkilökohtainen ohjaus</i>	11	20
<i>Keskustelu, kriittinen ohjaus</i>	13	24
<i>Menetelmäohjaus</i>	8	15
Ajankohtaista kirjallisuutta	4	7
Aiheen rajaus	4	7
Julkaiseminen	2	4
En tarvitse	7	13
Yhteensä	72	-

Taulukko 3. Jatko-opiskelijoiden vastaukset kysymyksen: ”Millaista opetusta haluaisit järjestettävän intensiivikurssilla?” Suosituimmat ehdotukset on kursivoitu ja prosenttiosuudet on laskettu kysymykseen vastanneista (n = 55).

Ehdotus	Frekvenssi	%
Asiantuntijoita luennoimaan	5	9
<i>Menetelmäohjausta</i>	20	36
<i>Artikkelien rakenne ja julkaisu</i>	10	18
<i>Seminaarityyppinen opetus</i>	8	15
Tieteenfilosofiaa	5	9
Tutkimussuunnittelua	4	7
Esiintymistaitoja	1	2
Ura ja työelämä	1	2
Ajankohtaista	3	5
Teoreettista keskustelua	1	2
Väitteleiden kokemuksia	1	2
En osaa sanoa	10	18
Yhteensä	69	-

Melko monet ilmoittivat, etteivät tarvitse lainkaan tukea ja opastusta ohjaajalta. Olisi kiintoisaa tietää miksi. On mahdollista, että jotkut jatko-opiskelijat tekevät tutkintoaan hyvin itsenäisesti omalla aikataulullaan eivätkä halua, että ulkopuoliset aiheuttavat kritiikillään ja neuvoillaan muutoksia. Muutamista vastauksista oli kuitenkin luettavissa, että usein ohjaajan ”tuuppaukseen” työn edistämiseksi oltiin myös hyvin tyytyväisiä.

Intensiivikurssilta suurin osa jatko-opiskelijoista halusi neuvoja menetelmäopetukseen, artikkeleiden laatimiseen ja julkaisemiseen sekä seminaaritoimintaa (taulukko 3). Luettelo vastaa sitä, mitä Euroopan yliopistoliitto tuo esiin kaikille tarpeellina tohtorikoulutuksessa opettavina tieteellisinä ydintaitoina (Doctoral... 2005: 15). Myös *siirrettäviä taitoja*, kuten esiintymistaitoja, uraa ja työelämää koskevia kysymyksiä ja aikaisemmin väitelleiden kokemuksia, esitetään opetuksen aiheiksi, muttei kuitenkaan merkittävässä määrin.

Vastaukset olivat hyödyllisiä intensiivikurssia suunniteltaessa. Niinpä kaikki kurssin viisi pääluentoa sisälsivät aineksia opiskelijoiden ehdotuksista. Luentojen lisäksi järjestettiin kuusi seminaarityyppistä opetuskertaa, joissa jatko-opiskelijat esittelivät artikkelikäsitelmätöns. Esityksiä kommentoitiin sekä seminaareissa että jälkikäteen joko suullisesti tai sähköpostitse. Jotkut istuntojen vetäjistä kommentoivat myös esiintymistä, puhetta ja esityksen teknisiä seikkoja, kuten vaikkapa yksittäistä mallikaaviota ja sen toimivuutta.

Meidät yllätti, että ainoastaan yksi jatko-opiskelija 55:stä ilmoitti haluavansa intensiivikurssilla uraa ja työelämää koskevaa ohjausta. Myös Bask ja Sairanen (2005) ihmettelivät kauppatieteen tohtoreiden neutraaliutta uraan ja työelämään liittyvissä kysymyksissä. Ehkäpä monet maantieteen jatko-opiskelijat ovat niin kiinni opinnoissaan, etteivät osaa ajatella väittelyn jälkeistä aikaa. Kokemuksemme mukaan tohtoreiden työllisyysnäkömät täytyisi ottaa huomioon nykyistä paremmin maantieteen jatkokoulutuksessa. Ydinkysymys on, kehittyvätkö maantieteilijän taidot jatkotutkintoa tehdessä työmarkkinoiden tarjoaminen mahdollisuuksien mukaisesti vai vieraannutaanko työmarkkinoista liikaa ja odotetaan, että yhteiskunta loisi työtilaisuudet saadulle osaamiselle. Toisaalta nykykeskustelussa korostetaan mielestämme liiaksi paikkatietomenetelmäosaajan ylivertaista asemaa työmarkkinoilla. Myös muita maantieteilijän taitoja arvostetaan, mutta osataanko niitä kehittää, tuoda esiin ja markkinoida?

Mielestämme maantieteilijän kyky ymmärtää spatiaalisuuteen ja alueellisuuteen liittyviä kokonaisuuksia ja vuorovaikutusta niin yhteiskunnassa kuin luonnossakin on keskeistä maantieteellis-

tä asiantuntemusta. Taito analysoida ja syntetisoida tätä problematiikkaa sanallisesti, kirjallisesti ja kuvallisesti on alan yleisosaamista, jota tulisi jatko-opinnoissa jalostaa maantieteelliseksi erityisosaamiseksi paikkatietoa laajemmin. Maantieteessä olisikin hyvä olla käynnissä koko ajan monenlaisia perustutkimuksen kokeiluja, jotta niistä jalostuisi houkuttelevia sovellutuksia. Myös palautteen saaminen työmarkkinoilta on tärkeää. Niinpä maantieteilijöiden ei tulisi vierastaa yhteistyötä hallinnon ja yritysten kanssa. On vain pidettävä kiinni siitä, että näin kustannetaan myös perustutkimusta, mikä on soveltavan tiedon tuottamisen välttämätön edellytys.

Kurssin päätteeksi käydyssä keskustelussa puheenaiheeksi nousi akateeminen kilpailu. Miten kilpailutilanteessa pärjää parhaiten? Mielestämme oppialamme jatko-opintojen laatuun satsaaminen on ehdottoman tärkeää työllistymiselle alalammme. Töitä saa helpommin ja tohtori pärjää työmarkkinoilla paremmin. Lisäksi ”sparraamisessa” on otettava huomioon, että kaikista väitelleistä ei välttämättä tule tutkijoita, vaan osa haluaa hyötyä tohtorikoulutuksesta jo saamassaan työpaikassa.

Enemmän palautetta – niukasti resursseja

Tutkijakoulun intensiivikurssien kehittämiseksi keräsimme tietoa siitä, kuinka Jyväskylän kurssi onnistui. Osallistuneet olivat pääsääntöisesti tyytyväisiä kurssin yleisteemaan, jossa keskityttiin alkukartoituksessa toivottuihin menetelmällisiin kysymyksiin, kirjoitusprosessiin ja julkaisutoimintaan. Jotkut valittivat, ettei ohjaaja ollut osannut juuri heidän tapauksessaan antaa osuvaa palautetta. Maantieteen moninaisuus näkyy myös intensiivikursseilla, eikä muutaman ohjaajan asiantuntijuus välttämättä riitä kaikkien kurssilaisten aiheiden hallintaan. Tällöin voidaan kuitenkin kiinnittää huomiota esimerkiksi menetelmiin ja kielelliseen täsmällisyyteen. Erityisesti julkaisutoiminnasta ja metodologiasta kertomisesta kiitettiin, mutta muidenkin luentojen teemoja pidettiin tarpeellisina.

Maantieteen intensiivikursseilla perinteistä seminaaritoimintaa arvosteltiin. Tätä on tärkeää miettiä toiminnan kehittämisen näkökulmasta. Yhdeksi pulmaksi nousi rinnakkaisiin seminaareihin osallistuvien määrä. Jotkut kokivat muutamalle opiskelijalle pidetyn esitelmän turhauttavaksi. Näin ollen opiskelijoiden määrää sessiota kohden pitäisi kasvattaa ja saada heidän rooliaan aktiivisemmaksi kehittämällä vertaispalautetta. Toisaalta useampien esitysten kuunteleminen voi turhauttaa ja jopa uuvuttaa. Laajempi seminaaritoiminta nostaa kurssin kustannuksia, kun rinnakkaisseisoiden sijaan jatko-opiskelijat kootaan peräk-

käisiin sessioihin ja kaksipäiväinen kurssi venyy kolmipäiväiseksi. Monesti osallistujien määrää voidaan kasvattaa ”kuunteluoppilailla” eli heillä, jotka osallistuvat kurssille, mutta eivät pidä esitelmää. Tällaista menettelyä voidaan käyttää silloin, kun intensiivikurssi kohdentuu erityisesti jatkokoulutuksen alkuvaiheeseen.

Osallistujien artikkelit kerättiin kaikkien luettavaksi Joensuun yliopiston palvelimelle. Opiskelijat saattoivat käydä lukemassa käsikirjoituksia kommentoidakseen niitä seminaareissa. Mahdollisuus ei kuitenkaan näytä muuttuvan käytännöksi ilman ohjausta, vaan moni keskittyy vain itseensä. Opiskelijoiden ennakkotehtävänä voisikin olla tutustuminen yhteen intensiivikurssilla esitettävään käsikirjoitukseen ja sen kommentointi. Käsikirjoitusten lukemisen ohjelmointi etukäteen vaatisi opettajalta koordinoitua ja opastusta. Nyt ennakkoperehtymisvelvoite oli jaettu opettajien kesken.

Jatko-opiskelijat puuttuivat myös palautteenannon kehittämiseen. Nyt he kokivat palautteen jäävän seminaaritalanteeseen liittyväksi ja yksipuoliseksi. Suullisen palautteen lisäksi voitaisiin antaa myös kirjallinen palaute erityisellä lomakkeella, jossa otettaisiin kantaa otsikkoon, tiivistelmään, rakenteeseen, johdantoon, menetelmiin, tuloksiin, pohdintaosioon ja käsikirjoituksen kokonaisuuteen. Tätä voi soveltaa mielestämme parhaiten silloin, kun tarjolla on artikkeliväitöskirjan osaksi tarkoitettu käsikirjoitus. Kirjallisten tuotteiden syvällisempi ja kirjallinen palautekin on kustannuskysymys, sillä perusteellinen tarkastus ja arvio yhdestä esityksestä vievät opettajalta helposti päivän. Lomakkeen lisäksi toivottiin, että myös jatko-opintoesitysten esitystekniikkaan kiinnitetäisiin enemmän huomiota. Näin myös tehtiin muutamissa sessioissa.

Vaikka tälläkin intensiivikurssilla puhuttiin apurahojen hausta opettamalla toimivia käytäntöjä, opiskelijat kaipasivat sitä palautteensa mukaan enemmän. Ehkä se olisi oman kurssinsa arvoinen teema. Nykyisin kilpailu apurahoista on tiukkaa ja on vaarana, että maantieteen jatko-opiskelijat eivät pärjää siinä. Monet jatko-opiskelijat ovat huomanneet, että hakemuksen laatiminen on vaativaa ja aikaa vievää työtä.

Kuinka toimia osaamisen markkinoilla

Niin ennakkokyselymme kuin kurssipalautekin osoittavat hyvin, millaisiin haasteisiin tohtorikoulutuksessa on tällä hetkellä vastattava. Ohjauksen perusongelmat eivät ole juurikaan muuttuneet sitten 1970-luvun (Husso 2005: 36). Aika on kuitenkin muuttunut. Ehkä tutkimusta helpottavat tieto- ja viestintätekniikan kehityksen hyödyt ja kurssitoiminnan

tulokset onkin ulosmitattu jatkokoulutuksen lisääntyneenä tehokkuutena. Ainakin koulutuksen tuottavuutta kuvaavista mittareista voi näin päätellä.

Maantieteen tohtorikoulutuksen haasteet ovat paljolti samanlaiset kuin tohtorikoulutuksessa yleensäkin Suomessa. Jatko-opiskelijat tekevät työtään lähinnä tieteellisten motiivien kannustamina ja koulutustarve ja halu oppia kohdistuvat tieteellisiin ydintaitoihin. Lähtökohta on siis hyvä. Uusia taitoja omaksutaan suorittamalla kursseja ja kirjatenttejä sekä osallistumalla seminaareihin, mutta neljän vuoden tavoiteaika tohtorintutkinnossa voi jäädä saavuttamatta, jos lähtötaso on matala. Näihin taitoihin voitaisiin vaikuttaa jo etukäteenkin ohjaamalla sivuainevalintoja tutkimuksen valmiuksia tukevaksi ja kannustamalla perustutkinto-opiskelijaa osallistumaan tieteellisesti kaikkein vaativimmille kursseille.

Jatko-opiskelijoiden toivomat ohjauksen muodot vievät runsaasti ohjaajien aikaa. Valmistuvaa tohtoria kohti käytettävissä oleva aika on pudonnut parissa vuosikymmenessä mekaanisesti laskien kolmannekseen. Intensiivikurssit ovat osin paikanneet tätä vajetta, sillä kursseille on saatu alan asiantuntijoita varsin laajalti. Seminaarityyppistä työskentelyä on tarpeen kehittää esimerkiksi siten, että palautetta voidaan antaa kirjallisesti. Vertaisoppoointia on syytä kokeilla. Budjettirajoitteet tulevat kuitenkin nopeasti vastaan. Ohjauksen tarve vaihtelee suuresti. Osa opiskelijoista pitää varsin pienimuotoistakin ohjaajan palautetta arvokkaana ja riittävänä, kun toiset haluavat hyvin perusteellista ”kädestä pitäen” -ohjausta ja ”punakynän käyttöä”. Kun tehtävänä on opettaa jatko-opiskelijoita itsenäiseen tutkimustyöhön, arvoa ja tilaa on annettava omaehtoiselle työskentelylle ja ongelmanratkaisulle. Taitava jatko-opiskelija osaa myös littää tutkimusaiheensa ohjaajan ja tutkimusympäristön osaamisperustaan siten, että vuorovaikutusta ja sen myötä oppimista syntyy ”epävirallistemmin”.

Maantieteessä on varauduttava tulevaan. Tavoitteet on asetettava siten, että oppiala on tohtorikoulutuksessaakin uutta etsivä ja sekä tieteen että muun työelämän kriteerein mahdollisimman kilpailukykyinen. Strateginen kysymys on, miten tehdään riittävästi sitä perustutkimusta, joka tuottaa uutta soveltavaa tietoa. Tarvitaan jatkuvasti uutta riskinottoa: professoreista, tutkijoista ja tutkijakoulutettavista koostuvia tutkimusryhmiä, jotka luovat uutta kansainvälisesti merkittävää ja tiedon sekä taidon markkinoilla tarpeellista osaamista. Niinpä perustutkimuksen rahoituksesta on syytä kantaa erityistä huolta unohtamatta kuitenkin kytköksiä käytännön sovelluksiin.

Maantieteen kilpailukyky nousee sekä perustutkimuksen saavutuksista että yhteiskunnan muuttuvista tarpeista. Kilpailuyhteiskunnassa tämä kaikki hinnoitellaan ja osaamisella on markkinat. Niinpä yhteistyötä pitää kehittää ja työmarkkinoilta saatavaa palautetta hyödyntää. Osaamisen ja taitojen tarvetta on ennakoitava. Tällä tavoin voidaan paitsi suoraan vastata yhteiskunnassa syntyviin koulutushaasteisiin, myös saada tohtorikoulutusta harkitsevat paremmin tietoisiksi tulevaisuuden mahdollisuuksista. Näin ohjataan jatko-opiskelijoiden aihevalintaa siten, että perustutkimuksen ohella työelämän kysyntä voidaan ottaa huomioon nykyistä paremmin. Opetusministeriö on suosittelut työnantajien edustajien ottamista mukaan tohtorikoulutukseen. Samoin korostetaan kansainvälistymisen tarvetta. Nämä kaikki ovat haasteita, joiden tarjoamat mahdollisuudet tohtorikoulutuksen kehittämiseksi tulee punnita. Menestyäkseen pitkällä aikavälillä maantieteen tohtorikoulutuksessa on osattava vastata sekä tieteenalan sisäisiin että työelämän asettamiin tarpeisiin.

KIRJALLISUUS

- Bask, A. H. & S. A. Sairanen (2005). Helsingin kauppa-
korkeakoulun tohtorit työelämässä. *Helsingin kauppa-
korkeakoulun julkaisuja B* 68. 59 s.
- Doctoral programmes for the European knowledge society. Report on the EUA Doctoral Programmes Project (2005). *EUA Publications* 2005. 44 s.
- Hiltunen, K. & H.-M. Pasanen (2006). Tulevat tohtorit. Jatko-opiskelijoiden kokemukset ja arviot tohtorikoulutuksesta 2005. *Opetusministeriön julkaisuja* 2006: 48. 89 s.
- Husso, K. (2001). Universities and scientific research in the context of the national innovation system of Finland. *Fennia* 179: 1, 27–54.
- Husso, K. (2005). Tohtorit, tiedepolitiikka ja työmarkkinat. Tutkijakoulutus Suomessa 1950-luvulta tutkijakoulujen aikaan. *Opetusministeriön julkaisuja* 2005: 21. 130 s.
- KOTA online (2006). 28.12.2006. <<http://kotaplus.csc.fi:7777/online/Haku.do>>
- Käyhkö, J. (2001). Where lies the horizontal scientist? *Fennia* 172: 2, 181–184.
- Liiten, M. (2007). Tohtorituotanto kääntyi laskuun. *Helsingin Sanomat* 7.1.2007, A5.
- Lindberg, J. (1998). *Oppimaan oppiminen: opas oppimistaitojen kehittämiseen*. AINO-projektin materiaaleja. *Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A* 65. 88 s.
- Maantieteen tutkijakoulun intensiivikurssi ”Composing a Doctoral Thesis in Geography” (2006). Jyväskylä 28.–29.8.2006. Ohjelmaesite. Maantieteen tutkijakoulun arkisto, Turun yliopisto.
- Maantieteen valtakunnallinen tutkijakoulu (2007). 2.1.2007. <www.sci.utu.fi/maantiede/tutkimus/tutkijakoulu>

- Moisio, S. (2006). Kansallisesta Suomesta kilpailukyky-yhteiskuntaan: maantieteen ja tieteellisen tutkimuksen muuttuva toimintaympäristö. *Terra* 118: 3–4, 218–228.
- Opetusministeriön toiminta- ja taloussuunnitelma 2007–2011 (2006). *Opetusministeriön julkaisuja* 2006: 1. 88 s.
- Rantala, E. (2006). Tohtoreita lokakuussa työttöminä 323. *Acatiimi* 9/06, 27.
- Soini, T. & R. Nummenmaa (2005). Tarvitaanko tohtorikoulutuksessakin opetussuunnitelmaa? *Peda-forum* 12: 2, 41–43.
- Tohtoreiden työllistyminen, sijoittuminen ja tarve (2003). *Suomen Akatemian julkaisuja* 4/03. 43 s.
- Tohtorikoulutuksen kehittäminen (2006). *Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä* 2006: 3. 108 s.
- Vartiainen, P. (2005). Maantiede suomalaisessa yliopistolaitoksessa. *Terra* 117: 1, 54–57.
- Viren, M. (2004). Akateeminen työttömyys on jo todellinen ongelma. *Acatiimi* 10/04, 12–14.